

DOI: <https://doi.org/10.4312/keria.20.2.227-236>

Francesco Petrarca: *Pismo »Sokratu«*

Pisma prijateljem 1.1

Prevedla Anja Božič

Pismo Sokratu je prvo in naslovno pismo Petrarkove prve zbirke proznih pisem v latinščini z izvirnim naslovom *Rerum familiarium libri*. Vanjo je vključenih 350 pisem, spisanih med letoma 1325 in 1366. Petrarka se jih je odločil povezati v enotno zbirko leta 1345, ko je v knjižnici veronske katedrale odkril korpus Ciceronovih *Pisem Atiku*. Ta in Senekova *Pisma Luciliju* so ga vzpodbudila k izdaji podobne zbirke, sprva osnovane kot nabor nasvetov za vsakdanje življenje, premišljeno razsejanih po pisemih različnim naslovnikom. Njihova tematika je raznolika, skladno z vsebino pa so raznoliki tudi pisemski naslovniki.

Naslovnik pričujočega in številnih drugih pisem te zbirke je psevdonimni Sokrat, ki ga Petrarka upodablja kot svoj *alter ego*. Njegove resnične identitete v pisemih nikoli ne razkrije, zato je dolgo časa veljal za napol literarni lik, domišljen izključno za vlogo naslovnika. Šele v začetku 20. stol. so pod vzdevkom identificirali belgijskega benediktinskega meniha z redovniškim imenom Ludovicus Sanctus (de Beeringhen), znanega tudi kot Lodewijk Heyligen in Ludwig van Kempen. Sanctus je bil leta 1330 kot glasbeni teoretik povabljen v službo na dvor kardinala Giovannija Colonne v Avignonu, kamor je prav takrat prispel tudi Petrarka. S tem se je začelo njuno dolgotrajno prijateljstvo, ki je tudi pogosta tema Petrarkovih pisem. V tem kontekstu je nemogoče razločiti, kje korespondenco določuje literarna osnova in kje v njej odmevajo resnični pogovori med Petrarko in njegovim prijateljem. Marsikatera navedba se namreč ne zdi skladna z informacijami, ki so sicer znane o Sanctusu, vendar to ne moti, saj je literarni svet nepogrešljiv del tako njenega prijateljstva kot tudi vsebine Petrarkovih pisem. »Sokratu« oz. Sanctusu je prva zbirka, *Rerum familiarium libri*, tudi posvečena, in sicer prav s pričujočim pismom.

V njem Petrarka posreduje največ podatkov o skrbnem oblikovanju zbirke: o izboru in o piljenju pisem za objavo. Napove njihovo tematiko in

opredeli svoj slog pisanja, pri čemer se opre na omenjena zgleda, Cicerona in Seneko. Vključuje tudi posamezne življenjepisne podatke in iskreno izpove namen zbirke: skozi izbor pisem ustvariti podobo svoje osebnosti, kakršno bi hotel ohraniti v očeh zanamstva.

Prevod sledi izdaji E. Fantham, *Francesco Petrarca: Selected Letters*, 1. zvezek (London: Harvard University Press, 2017).

Svojemu Sokratu.

Kaj naj počneva zdaj, brat? Glej, skoraj vse sva že poskusila, pa nikoli ni miru. Kdaj naj ga pričakujeva? Kje naj ga iščeva? Čas nama je spolzel med prsti,¹ kakor pravijo, najini stari upi pa so pokopani skupaj z najinimi prijatelji.

Piše se 1348. leto, ki je iz naju napravilo zapuščena siromaka. Ni nama iztrgalo reči, ki bi jih lahko povrnile dragocenosti iz Indijskega, Kaspijskega ali Karpatskega morja – te najnedavnejše izgube so nenadomestljive in vsaka rana, ki jo je zadala smrt, je neozdravljiva.² V uteho je le eno: tudi midva bova sledila tistim, ki sva jih spustila naprej. Kako kratko bi utegnilo biti čakanje, ne vem, vem pa, da ne more biti dolgo. A kakor kratko že, je nemogoče, da bi ne bilo v nadlego. Toda vsaj v začetku se morava vzdržati pritoževanja.

Kakšne skrbi imaš ali kaj premišljuješ o sebi ti, brat, tega ne vem. Sam pa že pripravljam prtljago in si, kot ponavadi počno tisti, ki se pripravljajo na selitev, ogledujem, kaj bom nesel s sabo, kaj bom razdelil med prijatelje, in kaj bom prepustil plamenom...³ Ničesar namreč nimam, kar bi lahko prodal. Resnično, precej premožnejši sem ali bolje rečeno bolj otovorjen, kot sem mislil, kajti doma imam obilo raznovrstnih spisov: nemarno so raztreseni vse naokrog. Prebrskal sem že dolgo nedotaknjene, s plesnijo zamazane skrinje in ves zaprašen izvlekel od trohnobe že napol razpadle pisarije. Škodo so povzročile tudi nadležne miši in zalega nadvse požrešnih moljev, med Paladinimi opravili pa me je iz tira vrgla pajkovka, Paladina sovražnica.⁴ A vendar ni ničesar, kar se ne bi uklonilo trdemu in vztrajnemu delu. Obkoljenega z neurejenimi kupi spisov in obsutega z brezobličnim papirjem me je najprej popadlo, da bi pod vse skupaj podnetil ogenj in se tako izognil sramotnemu garanju, a kot bi iz teh misli privrele druge, sem si nato rekel: »In kaj preprečuje, da se ne bi ozrl, kot se utrujen od dolge poti ozre popotnik na razgledni točki, in se v spominu korakoma še enkrat sprehodil skozi svoje mladostne skrbi?« Ta misel je zmagala, in četudi ne ravno čudovit, se mi napor ponovnega spominjanja, kaj sem kdaj razmišljal, vseeno ni zdel nadležen. A ko sem brez kakega

1 Seneka, *Ep.* 1.1: *Quaedam tempora eripiuntur nobis, quaedam subducuntur, quaedam effluent.*

2 Tega leta so številni Petrarkovi prijatelji, med njimi tudi Giovanni Colonna, umrli zaradi kuge.

3 Metafora iz Varonovega uvoda h knjigi *O poljedelstvu* (R. 1.1), kjer svoje pisanje imenuje za prtljago, ki jo mora zbrati, preden se bo napolnil v posmrtno življenje.

4 Mit o Atenih in Arahni.

reda brkljal po naključno zanešenem kupu, se je prikazala neverjetno pisana in raznolika podoba pisem. In tako sem nekatera, ne toliko zaradi izgleda, pač pa zaradi globoke otopelosti svoje misli komaj prepoznal. Spet druga pa so mi ne brez užitka zbudila spomin nekih že preteklih dni. Del njih je stopal s prostim korakom, druga so bila vprežena v homerske vajeti⁵ (izokratske uzde namreč redko uporabljamo), en del pa naj bi božal ušesa množic in je tako sledil njihovim zakonom. Ta zvrst naj bi pred nekaj stoletji ponovno zaživela pri Sicilijancih, se v kratkem času razširila po vsej Italiji in še dlje, nekoč pa je bila priljubljena tudi med najstarejšimi Grki in Latinci – če verjamemo, da so atenski in rimski ljudski pesniki pisali pesmi le na podlagi ritma.⁶ Tolikšna povodenj raznolikih del me je naposled zaposlila za nekaj dni in zaradi njihove nemajhne privlačnosti ter prirojene naklonjenosti do lastnih umetnij sem se zadrževal pri njih. Vseeno pa je zmagala ljubezen do pomembnejših del,⁷ ki jih kljub pričakovanjem številnih že dlje časa premetavam po rokah. Zmagalo je zavedanje, da je življenje kratko.

Priznam, bal sem se zasede. Sprašujem se namreč, kaj je bolj begotno, kot je življenje, in kaj je bolj zalezovalskega od smrti?⁸ Spomnil sem se, kakšne načrte sem zastavil in koliko naporov in bedenja me še čaka. Zdelo se mi je prenagljeno, celo brezumno, da sem se v tako kratkem in negotovem času lotil toliko dolgotrajnih in neodložljivih del, svoje zmožnosti, dovoljšne komajda za kako posamezno stvar, pa raztegnil na toliko koncev. Še posebej, ker mi, kot veš, ostaja še napor drugačne vrste⁹ – in slednji toliko lepši, kolikor trdnejša je slava zaradi dejanj od slave zaradi besed. Kaj naj še rečem? Slišal boš nekaj morda neverjetnega, a vendar je res: tisoč ali še več raztresenih pesniških del vseh vrst in osebnih pisem sem v popravilo izročil Vulkanu;¹⁰ ne, ker mi ne bi čisto nič ugajala, pač pa zato, ker bi bilo z njimi več dela kot užitka. Ob tem sem vseeno zavzdihnil – kaj bi se sramoval priznati šibkost? A moj prenatrpni um se je moral zateči k zdravilu, pa naj bo še tako trpko – podobno kot je treba razbremeniti preobteženo ladjo, četudi z odmetavanjem dragocenosti.

Medtem ko je tisto gorelo, sem sicer opazil še nekaj del, ki so ležala v kotu in jih je rešilo prej naključje kakor zavestna odločitev ali pa so jih služabniki že

5 Petrarka najprej omeni svoja prozna pisma v latinščini, nato pisma v heksametru in nazadnje pesmi v italijanščini, medtem ko ritimizirane proze (Izokrat) ni pisal.

6 Petrarka je na podlagi napačne interpretacije Servijevega komentarja h *Georgikam* mislil, da so nekatere oblike vulgarne jezika obstajale že v antiki. V vulgarni latinščini naj bi tako uporabljali saturnijce, in sicer na podlagi drugačnih pravil od tistih za klasični verz, ki so izvirali iz Grčije. Sicilijo omenja zaradi »sicilijanske šole« – pesniškega kroga, ki se je razcvetel na dvoru Friderika II. na začetku 13. stol., njegovi člani so predvsem po zgledu francoskih trubadurjev nekatere izpovedne obrazce presajali v italijansko poezijo. Fantham, *Francesco Petrarca: Selected Letters*, 1:585.

7 Gre za njegovi epski pesnitvi *Africa* in *De viris illustribus*, ki ju je začel pisati v letih 1338–1339.

8 Seneka, *Ep.* 4.9: *Mors me sequitur, fugit vita.*

9 Najverjetneje za potovanje v Rim, ki naj bi ga Petrarka načrtoval ob jubileju leta 1350. Fantham, *Francesco Petrarca: Selected Letters*, 1:586.

10 Prim. *Ov. Tr.* 4.10.61–62: *Multa quidem scripsi, sed que vitiosa putavi / emendaturibus ignibus ipse dedi.*

davno prepisali. Vsa ta so kljubovala starosti, ki sicer zmaga je nad vsem. Rekel sem »nekaj« del, vendar se bojim, da se jih bo bralcu zdelo mnogo in prepisovalcu daleč preveč. Z njimi sem bil bolj prizanesljiv: pustil sem jim živeti, ne ker bi imela kakšno posebno vrednost, ampak z mislijo na svoj napor, saj niso prinašala dodatnega dela. Ko sem tehtal značaja obeh svojih prijateljev, se mi jih je zdelo najbolje razdeliti tako, da tebi posvetim prozna, najinemu Barbatu¹¹ pa verzificirana pisma. Spomnil sem se namreč, da sta si tako nekoč sama želela, jaz pa sem vama to obljubil. In čeprav sem sprva nameraval na mah uničiti vse, kar bi mi prišlo pod roke, in se, kot sem bil takrat odločen, tudi pri teh ne bi ustavil, sem vaju zagledal, kako stojita eden na levi in drugi na desni, me zgrabita za roko in prijateljsko opomnita, naj ne žrtvujem plamenom svoje besede in hkrati z njo vajinih upov. To je bil glavni razlog za njihovo preživetje. Verjemita, da bi sicer tudi ta pisma zgozela z drugimi.

Ta bolj možati del pisem, ki so ostala, zdaj prihaja predte in kakršen koli je že, ga torej ne boš bral le ravnodušno, ampak celo z zanimanjem. Ne drznem si izustiti, kar pravi Apulej iz Madavra: »Napni ušesa, bralec, užival boš.«¹² Od kod bi vendar imel toliko samozavesti, da bi bralcu obljubil veselje in užitek? A vseeno jih boš bral, moj dragi Sokrat, in ker imaš tako rad svoje prijatelje, ti bodo morda ugajala. Če ti je nekdo blizu po naravi, ti je v veselje tudi njegov slog. Čemu je važna še tolikšna izoblikovanost, če bo podvržena le sodbi občudovalca? Zaman bi lepšal, kar že tako ugaja. Priznam: če ti je tukaj kaj resnično všeč, to ni po moji, temveč tvoji zaslugi; hvala gre tvojemu prijateljstvu in ne moji ustvarjalnosti. Prave govorniške sile tukaj ni, saj je niti ne premorem, pa tudi če bi jo imel, je slog te zvrsti ne bi prenesel. Tudi sam Cicero, ki je bil v tej zmožnosti izredno spreten, je v pismih res ni uporabljal, pa tudi v tistih knjigah ne, kjer ima nekakšen »zmeren in zadržan način izražanja«, kot pravi sam.¹³ Pač pa je tisto izredno moč in sijoči, divji, skoraj že prekipevajoči tok govorniške sile izlil v svoje govore. Neštetokrat jo je uporabil v prid svojih prijateljev in pogosto zoper državne in svoje lastne nasprotnike; prav tako je storil tudi Katon, velikokrat za druge, »štiriinštiridesetkrat« pa tudi v svojo korist.¹⁴ Sam pa s to zvrstjo nimam izkušenj. Javnim funkcijam sem se namreč odpovedal in čeprav sta mi tiho mrmranje in prikrito sikanje včasih spodkopavala ugled, do sedaj še nisem utrpel ran, ki bi jih moral maščevati ali se jim izogibati na sodišču. Da bi pred krivico zagovarjal druge, pa ni moj poklic. Nisem se naučil postopati po tribunalu ali ponujati v najem jezičnih spretnosti, saj je bilo to močno nasprotno in odvrtno moji naravi. Zaradi nje pa sem postal pristaš tišine in samote, mrzil sem forum in zaničeval denar – in

11 Barbato da Sulmona (1325–1363) je bil pomemben funkcionar na dvoru kralja Roberta I. in eden pomembnejših predstavnikov neapeljskega humanističnega kroga. Petrarka ga je spoznal leta 1341 v Neaplju in z njim ostal v tesnem prijateljstvu vse do njegove smrti. Posvetil mu je tudi svojo zbirko pisem v verzih *Epistolae Metricae*.

12 *Met.* 1.1.

13 *Off.* 1.3: *aequabile et temperatum orationis genus*.

14 Plinij v *Naravoslovju* 7.100 navaja, da je bil Katon Starejši oproščen v 44 pravadah.

še dobro, kajti tako nisem čutil potrebe po čem takšnem, kar bi me pahnilo v hudo revščino, če bi mi manjkalo.

Odrekel sem se torej tisti govorniški izrazni moči, ki je nimam ne premalo niti na pretek, pa tudi če bi je premogel v izobilju, je ne bi mogel nikjer uporabiti. Tako boš bral ta preprosti, zaupni in domači slog prijatelja, kakršen je tudi v drugih pismih. To ti bo všeč, saj se ugodno prilega mislim, ki jih sicer izražamo v vsakdanjih pogovorih.

A ne bom imel le takšnih razsodnikov. Vsi namreč ne mislijo enako in ne čutijo naklonjenosti na enak način. A kako naj bi ugajal vsem, ko sem se vedno trudil ugajati redkim? Tri stvari so, ki zastrupljajo pravično presojo: ljubezen, sovražstvo in zavist. Pazi torej, da ne boš zaradi prevelike ljubezni do mene izbral in med množice zanesel tistega, kar bi bilo bolje pospraviti – kajti kakor lahko tebe zaslepi ljubezen, lahko morda ostale zaslepi kaj drugega. Slepota zaradi ljubezni in slepota iz zavisti se po izvoru daleč razlikujeta, a njun učinek je enak. Sovraštva, ki sem ga navedel na drugem mestu, pa si ne zaslužim niti se ga ne bojim.

Lahko pa se zgodi, da boš moje igrčke ohranil zase in jih prebiral sam, brez kakršnih koli drugih misli razen spominov na najine prigode in prigode najinih znancev. S tem bi mi storil veliko uslugo, kajti tako se ne bi zdelo, da sem zanemaril tvojo prošnjo, hkrati pa bi moj ugled ostal na varnem. Sploh pa – če se ne slepimo s praznim prikimavanjem samim sebi – kako je sploh mogoče misliti, da bo še tak prijatelj, razen če je po naključju tvoj drugi jaz,¹⁵ to bral brez odpora? Pisma so namreč različna in si nasprotujejo, saj niti piščev slog niti njegov namen nista enotna. Narekoval jih je nekdo, ki mu je razpoloženje pod vplivom različnih okoliščin nihalo: veder je bil redko, pogosto pa otožen.

Filozof Epikur, ki je bil med ljudstvom na slabem glasu, pomembni možje pa so imeli o njem visoko mnenje, je svoja pisma pisal dvema ali trem naslovnikom: Idomeneju, Polienu in Metrodorju; prav tako Cicero: Brutu, Atiku in drugima dvema Ciceronoma, natančneje svojemu bratu in sinu. Seneka je pisal redkokomu, razen svojemu Luciliju. Poznati sogovornikov značaj, se privaditi naravi ene same osebe, vedeti, kaj ji je v veselje slišati in kaj je torej najboljše reči, je enostavno delo, uspeh pa osrečuje. Toda moja usoda je precej drugačna; brez dvoma zato, ker sem do tega trenutka skoraj vse svoje življenje preživel na poti. Primerjaj moje blodnje z Odisejevimi. Resnično, najini imeni in dejanja sicer ne slovijo v enaki meri, a on ni potoval nič dlje in nič daljši čas od mene. Svojo domovino je zapustil že v starejših letih in čeprav v nobenem obdobju nič ne traja dolgo, je v starosti vse izredno kratko. Sam pa sem bil v izgnanstvu spočet in v izgnanstvu rojen; moja mati pa je ob porodu toliko trpela, da so jo imele babice in celo zdravniki dlje časa že za mrtvo. Tako sem se v nevarnostih znašel še pred rojstvom in se že pragu življenja približal

15 »Alter ego« iz Ciceronovega opisa pravega prijatelja, *Amic.* 80.

pod smrtnim znamenjem. To hrani v spominu dokaj znano italijansko mesto Arezzo, kamor se je s četo zvestih mož zatekel moj oče, ko so ga izgnali iz domovine. V sedmem mesecu me je tam pobral nek močan mladenič in me v svojih rokah ponesel prek vse Toskane. In – ko mi je že tako prijetno obujati s teboj spomine na svoje trpljenje in nevarnosti v otroštvu – povezal me je v laneno rjuho, obešeno na kol, da udarci ne bi ranili nežnega telesa, prav kakor je Metab storil s Kamilo.¹⁶ Med prečkanjem Arna je zaradi konjevega zdrsa padel in medtem ko je skušal pred divjim vrtincem obvarovati zaupani tovor, je v njem skorajda izdihnil sam. Najine blodnje po Toskani so se naposled končale v Pisi. A od tam so me pri sedmih letih zopet odtrgali in po morju pretovorili v Francijo, pri čemer so nas blizu Masilije skoraj potopili zimski severni vetrovi. Tako je spet le malo manjkalo, pa bi bil poklican nazaj že iz samega preddverja svojega svežega življenja.

A kam me zanaša, pozabljam svoj namen! Toda zares vse od takrat pa do te starosti nisem imel priložnosti ali pa le redko kakšno, da bi se ustavil in vdihnil. Koliko nevarnosti in kakšne bojazni sem pretrpel med svojimi blodnjami, pa razen mene nihče ne ve bolje kakor ti. Prijetno se jih je bilo spominjati in naj ti bodo v opomin: bil sem rojen med nevarnostmi in med nevarnostmi sem se postaral – če me zdaj že starca v starosti ne čaka nič hujšega več. To je sicer skupno vsem, ki vstopajo v to življenje, saj v življenju na zemlji nismo vojaki le po poklicu, temveč smo se tudi prisiljeni nenehno bojevati.¹⁷ Vendar pa vsakdo bije svoje bitke in te so si med sabo zelo različne. Vsakdo nosi svoje križe, a vseeno je pomembno, kakšna so bremena, ki nas težijo.

Toda kam me je odneslo? Naj se vrnem k stvari. Med vsemi temi preizkušnjami v življenju nisem nikoli ostal dlje časa zasidran v enem pristanu, medtem pa sem si seveda poiskal nešteto znancev. Koliko od teh je pravih prijateljev, ne vem, saj je o tem težko soditi, večinoma pa jih močno primanjkuje. In tako je nanese, da sem si dopisoval z množico po položaju in značaju nadvse različnih naslovnikov in zaradi tolikšnih razlik med njimi se mi ob ponovnem branju pisem zdaj zdi, kakor bi včasih govoril v nasprotju s samim sabo – a vsakdo, ki je sam izkusil kaj podobnega, bo priznal, da sem bil v to skoraj prisiljen. Prva piščeva skrb je namreč, da je pozoren na tistega, ki mu piše; da bo ta skupaj z njim spoznaval, kaj, kako in v kakšnih okoliščinah se je nekaj zgodilo. Pogumneža se nagovori drugače od bojazljivca; neizkušene ga mladeniča drugače kakor starca, ki je v življenju že postoril vse potrebno; moža, ki je napihnen od lastne blaginje, spet drugače kot tistega, ki je ponižan od preizkušenj; in učenjaka, ki slovi po izobraženosti in bistrini, drugače od nekoga, ki ne bo razumel ničesar malo bolj zapletenega.

Ljudje se med seboj neskončno razlikujejo in po načinu mišljenja si niso nič bolj podobni kot po zunanosti. Kakor različnim želodcem ne prija enaka

16 Na begu pred Volski kralj Metab v *Eneidi* (2.550–556) priveže svojo nedoraslo hčer Kamilo na kopje, ki ga vrže prek reke Amasenus, in nato še sam preplava reko.

17 Job 7,1 (*Vulgata*): *Militia est vita hominis super terram et sicut dies mercennarii dies eius.*

jed in celo istemu ne vedno ista, tako tudi istega duha ne more vedno nahraniti en sam slog pisanja. Trud se podvoji, kajti upoštevati je treba oboje: kdo je tisti, ki mu pišeš, pa tudi, v kakšnem razpoloženju in kdaj bo prebral, kar nameravaš napisati. V teh okoliščinah sem se bil prisiljen močno odmakniti od samega sebe in da nepošteni kritiki tega niso sprevergli v hibo, mi je delno zagotovil dobrohotni plamen, deloma pa boš za to poskrbel ti, če boš pisma hranil skrita, ime pa zamolčal. Če jih pred redkimi ostalimi prijatelji ne boš mogel skriti – kajti prijateljstvo ima sokolji vid in njegovemu pogledu ne more nič uiti – jih vzpodbudi, da čim prej uničijo še tista, ki so jim ostala, sicer jih lahko kakšna sprememba besed ali trditev zmoti. Nikoli si namreč nisem niti predstavljal, da me boš prosil, naj jih izdam v enem sklopu, ali pa da bom sam v to privolil, in tako se je zgodilo, da sem v izogib delu včasih v enem pismu ponovil, kar sem bil že povedal v drugem in, kot pravi Terencij: »svoje besede še enkrat vzel za svoje«. ¹⁸ Ko pa so se pisma, ki sem jih dolga leta pisal in pošiljal na različne konce, zdaj ob istem času nabrala na istem mestu, se je v združeni celoti zlahka pokazala spačenost, ki se je prej skrivala po udih. Beseda, ki je bila ob enkratni navedbi v pismu prijetna, je ob pogostem ponavljanju v zbirki postala dolgočasna, zato sem jo moral na enem mestu ohraniti in drugod izbrisati. Izpustil sem tudi mnoge osebne skrbi, ki so bile v času pisanja sicer vredne omembe, a bi zdaj dolgočasile še tako radovednega bralca. Spomnil sem se, kako se je Seneka zato posmehoval Ciceronu; ¹⁹ dasi sam v teh pismih večinoma bolj sledim Ciceronovi praksi kakor Senekovi. Seneka je namreč v pisma strnil moralne nauke iz skoraj vseh svojih knjig, medtem ko se Cicero s filozofijo ukvarja v traktatih, v pisma pa je vključeval osebne zadeve, novice in različne govorce svojega časa. Naj si Seneka o tem misli kar koli; sam priznam, da so Ciceronova pisma zame nadvse prijetno branje. Razrahljajo tisto napetost zapletenih zadev, ki zadušijo pozornost, kadar so nanizane sklenjeno, razsejane sem ter tja pa so v veselje.

Našel boš veliko takšnih osebnih pisem, namenjenih prijateljem, med njimi tudi tebi samemu, včasih o javnih in zasebnih opravilih, včasih o naših tegobah (kar je žal vse prepogosta tema), ali pa o drugih stvareh, na katere sem po naključju naletel. Skoraj z ničimer drugim se nisem ukvarjal razen s svojim razpoloženjem, ali pa sem prijateljem poročal, če sem izvedel kaj novega. Strinjam se namreč s Ciceronom, ki v svojem prvem pismu bratu pravi, da je »v pismu najbolj bistveno to, da človeka, ki mu pišeš, seznaniš s tistim, česar ne ve.« ²⁰

To je bil tudi razlog za naslov. Ko sem o tem nekoliko razmišljal, se mi je zdelo, da bi vsebini popolnoma ustrezal naslov *Pisma*, saj so ga uporabljali že mnogi starejši pisci, pa tudi sam sem razne prijateljem namenjene pesmi, ki

18 *An.* 13–15.

19 *Ep.* 118.1–2. V resnici konča nekje v sredini in tako izoblikuje povsem nov slog.

20 *Q. fr.* 1.1.37.

sem jih omenil zgoraj, naslovil enako. Vendar pa mi je bilo zoprno, da bi ga uporabil dvakrat, zato sem se odločil za novo ime in delo poimenoval *Knjiga o osebnih rečeh*.²¹ V njej ni dosti pisanja v posebej izbranem slogu, pač pa veliko na zaupen način in o osebnih zadevah. Kljub temu pa sem včasih, kadar je snov zahtevala, preprosto in spontano pripoved začinil s kakšnim moralnim naukom, kar je počel tudi Cicero. Da sem toliko dolgozevil o nepomembnostih, je posledica strahu pred popadljivimi kritiki, ki, ne da bi sami spisali kar koli, kar bi bilo mogoče oceniti, obsojajo stvaritve drugih. Nesramna predznanost, pred katero je varen edino molk. Kdor sedé na kopnem udarja z dlanmi, zlahka pametuje o krmarjevi spretnosti. Pred takšno brezobzirnostjo štiti v svojem zavetju vsaj to okornost, ki mi je tako nepremišljeno spolzela iz rok. Če pa jo kdaj povsem izdelam, pa ne bo »Fidijeva Minerva,«²² kot pravi Cicero, ampak nekakšen odraz moje duše in podoba mojega značaja, ki sem ji posvetil ogromno vneme. Ko bo prišla do tebe, jo torej brez skrbi postavi tako visoko, kolikor se ti zdi.

Toliko o tem. Tisto drugo pa bi raje zamolčal. Vendar se hudo bolezen težko prikrije, saj privre na dan in jo izdajo simptomi. Sramujem se življenja, ki je splahnelo v mlahavost. Glej, kot bo dokazalo zaporedje pisem samo: na začetku je bil moj slog odločen in razumen – znak čilega duha, in tako nisem bil v tolažbo le samemu sebi, ampak tudi drugim. Kar sledi, pa je iz dneva v dan bolj krhko in bolj malodušno, polno tožb in moža nevredno. Prosim te, da se ta pisma še posebej potrušiš skriti. Kaj bi namreč rekli šele drugi, ko že sam zardevam, ko jih znova berem? Da sem bil torej v mladosti mož, v starosti pa deček? Prekleta nesrečna spačenost! Imelo me je, da bi spremenil vrstni red ali pa popolnoma skrnil pred tabo tista, ki se mi upirajo. A mislim, da te nič od tega ne bi preslepilo, saj imaš vse tiste klavrne izvode, vsakega s točnim datumom.²³ Zatekam se torej k izgovorom. Fortuna me je izmučila v dolgem in napornem boju. Dokler sem imel še kaj poguma in moči, sem se ji upiral in k uporju spodbujal tudi druge. A ko mi je sovražnik s svojo silo in pritiskom zašibil korak in pogum, je začel tisti veličastni slog naglo pojemati in pogreznil sem se v te tožbe, s katerimi sem zdaj tako nezadovoljen. Zvestoba prijateljev mi morda opraviči vsaj to, kajti dokler so živeli, nisem zaječal ob nobeni rani, ki jo je zadala usoda. Ko pa je skoraj vse pokopal isti plaz in je umiral ves svet, bi se zdelo prej nečloveško kakor pogumno, če me ne bi prizadelo. Kdo me je pred tem kdaj slišal jokati zaradi izgnanstva, bolezní, pravní, volitev ali drugih

21 Besedna zveza *res familiares* je težko prevedljiva. Pomenski spekter besede *familiaris* se pri Petrarki razpenja med »prijateljskim«, »zasebnim«, »osebnim«, »domačim« in »zaupnim,« s tem pa želi povedati, da so pisma neformalnega značaja in njihovi naslovniki ne spadajo v uradno korespondenco.

22 Hrizelfantski kipec Atene, ki ga je v 5. stol. izdelal Fidija za atenski Partenon in je veljal za izredno prefinjeno delo. Cicero ga v svojem delu *O govorniku* (*De or.* 2.73) primerja s stopnjo govorniške večšine, ki jo je moč doseči.

23 V pismih so sicer navedbe dneva in meseca, ne pa tudi leta. Ta so bila dopisana kasneje, marsikatera datacija pa je še vedno predmet razprav.

virtincev javnega življenja? Ali pa zaradi očetove posesti, izgubljenega premoženja, zatona slave, zamujanja dohodkov in odsotnost bližnjih?

V takšnih tegobah piše Cicero tako mehkobno, da me njegove trditve pogosto zmotijo prav toliko, kolikor mi sicer njegov slog ugaja. K temu dodaj še njegova prepirljiva pisma ter povsem nebrzdane očitke in žalitve zoper nadvse spoštovane osebnosti, iste može, ki jih malo prej na vse pretege hvali. Ko sem jih prebral, sem bil očaran in zgrožen hkrati; in nikakor se nisem mogel zadržati, da mu v navalu besa ne bi pisal, kot bi bil moj prijatelj v sodobnosti. Zaradi bližine, ki jo čutim z njegovo naravnostjo, sem ga, kot da bi pozabil na časovno razdaljo, okaral za vse, kar me je pri njegovih trditvah razdražilo. To premišljevanje me je spodbudilo, da sem v podobnem duhu pisal tudi Seneki, ko sem leta kasneje ponovno prebral njegovo tragedijo z naslovom Oktavija;²⁴ in ko sem se kasneje srečeval z različnim gradvom še Varonu, Vergiliju in drugim. Nekatera od teh pisem sem vključil na koncu te knjige in bi lahko bralca brez predhodnega svarila preplavila z osuplostjo, nekatera pa so bila uničena v tistem javnem požigu. Takšen je bil v svojem trpljenju tisti veliki mož;²⁵ in takšen sem bil jaz v svojem. Da boš poznal še mojo trenutno naravnost – danes bi mi ne bilo krivično pripisati tistega, kar pravi Seneka, da se zgodi neizkušeni – brezizhodnost me je utrdila. Česa naj se namreč še boji, kdor se je že tolikokrat spopadel s smrtjo? »Zmágancem ena sama je rešitev – ne upati nanjo.«²⁶

Dan za dnem me boš videl ravnati in govoriti bolj odločno in če se slučajno ponudi kaj vrednega, bo tudi moj slog postal živahnejši. Zagotovo se bo marsikaj našlo, saj upam, da bo mojega pisanja in mojega življenja konec hkrati. Toda medtem ko se vse drugo nekoč konča ali pa na konec vsaj lahko upa, temu delu konca ne morem obljubiti. Z njim sem razdrobljeno začel v zgodnji mladosti, ko pa so leta zdaj napredovala, pa pisma ponovno zbiram in urejam v knjižno obliko. Zvestoba do prijateljev me zavezuje, da jim vestno odgovarjam, in tega me ne razbremeni niti izgovarjanje na množico drugih opravil. Vedi, da bom delo zaključil in se dolžnosti osvobodil šele takrat, ko boš prejel novico o moji smrti in bom s tem odrešen tudi vseh ostalih življenjskih naporov. Do tedaj bom sledil začetni poti; njenega konca ne bom pričakoval, dokler mi ne bo ugasnila luč življenja, sladko delo pa mi bo namesto počitka. Sicer pa se bom kot govorniki in poveljniki, ki šibke izjave in ljudi ponavadi postavijo v sredino, tudi sam potrudil, da bodo prve in zadnje strani knjige utrjene z možatimi mislimi. Še toliko bolj, ker se mi zdi, da sem tekom življenja postal čedalje bolj odporen na pritisk usode in njene krivice. Kakšen bom naposled izšel iz preizkušenj, si niti najmanj ne upam zatrditi, a zaenkrat sem odločen, da se ne bom ničemur več uklonil: »Celo če bi nebesni svod se zrušil, ne bo pod ruševinami drhtel.«²⁷

24 Petrarka, *Fam.* 24.7.

25 Mišljen je Cicero.

26 Vergilij, *Aen.* 2.354. Prevod Fran Bradač.

27 Horacij, *C.* 30.3. Prevod Kajetan Gantar.

Vedi torej, da sem oborožen s Flakovimi in Maronovimi izreki, ki sem jih že davno bral in večkrat opeval, zdaj pa sem jih v skrajni stiski in pod prisilo neizogibne usode tudi dokončno posvojil.

Pogovor s tabo mi je bil v užitek, ki sem ga željno in skoraj nalašč raztegnil. Od daleč mi je preko mnogih morij in dežel spet prinesel tvoj obraz in te pri meni zadržal do večera, vse odkar sem zjutraj prijel pisalo. Zdaj pa bosta dan in pismo skupaj dosegla konec.

Tole ti torej posvečam, brat moj, tkanino raznobarnih niti, če se tako izrazim. Če pa se mi kdaj posreči najti stalen pristan in prosti čas, kar sem vedno skušal v prazno (a se prav zdaj obeta), nameravam v tvojo slavo stkati imeni-tnejšo, zagotovo pa bolj enotno tkanino. Rad bi bil eden tistih redkih, ki lahko slavo obljubijo in tudi podelijo, toda ti boš sijaj dosegel sam in se vzdignil na krilih svojih del, ne da bi potreboval mojo pomoč.

A vendar ti obljubim: če se bom med tolikimi ovirami vseeno lahko povzpел, boš nekoč ti moj Idomenej, moj Atik in moj Lucij.

Srečno.